

RUGA ȘI PROVERBUL – O BINECUVÂNTARE ÎN POEZIA LUI LIVIU DAMIAN

DAN VEREJANU

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al MECC

Rezumat. *Poetul, eseistul, traducătorul, promotorul unei noi generații de scriitori, liricul modern șaizecist, Liviu Damian, recunoscut în cercetările recente drept poetul demnității și verticalității, al conștiinței de cel mai înalt nivel, în dialogul său poetic cu cosmosul, cu universul, folosește versul rugă, răspunsul îi umple gândirea și comunicarea cu proverbe profunde, din straturile adâncimii memoriei colective milenare, și scriitorul onest își lasă „metaforele dezgolite” în calea timpului prezent, a timpului viitor, în nemurirea sa fiind conștient că mesajul e actual și azi. În acest studiu încercăm să descoperim adevărul inedit al poeziei lui Liviu Damian, asemănându-l cu salcâmul din pragul istoriei vitrege.*

Cuvinte-cheie: *metafore transparente, cântecul întreg, adevăr inedit, rugă, proverb, binecuvântare, putere spirituală, cosmos, salcâmul din pragul istoriei vitrege, nemurire.*

Abstract. *The poet, essayist, translator, the promoter of a new generation of writers, the modern lyric from the 1960 current, Liviu Damian, recognized in recent research as the poet of dignity and verticality, of the highest conscience, uses in his dialogue with the cosmos, univers, the prayer verse. His answer fills his thinking and communication with deep sayings from the layers of the millennial collective memory depth; the honest writer leaves his metaphors naked on the path of present and future time, being aware in his immortality that the message is valid even today. In our research we are trying to discover the innovative truth of the poetry of Liviu Damian, comparing him with the acacia from the steps of unfair history.*

Keywords: *transparent metaphors, whole song, innovative truth, prayer, saying, blessing, spiritual power, cosmos, acacia from the steps of unfair history, immortality.*

Liviu Damian, liricul modern șaizecist, poetul „metaforei dezgolite”, a metaforei transparente, face parte din echipa de scriitori născuți în România Mare (alături de Grigore Vieru, Victor Teleucă, Petru Cărare, Gheorghe Vodă, Pavel Boțu etc...), care nu au avut norocul, când veni timpul, să meargă la școala românească, timpul fiind capturat de al 2-lea război mondial, care le va aduce o altă patrie, alt destin, alte împrejurări în care vor trăi și crea. Acesta e contextul și tragedia generației de cărturari, ziși sec de tot „șaizeciști”, sintagmă care nu-i caracterizează nicicum. Or, altul ar fi fost destinul lor de aveau norocul să trăiască în țara în care s-au născut, din fragedă copilărie să pătrundă opera lui Eminescu, Blaga, Bacovia, Arghezi, și multe alte surse

a patrimoniului literar, având șansa, alături de poetul de generație, Nichita Stănescu, să intre în marea literatură română.

Poetul, eseistul, traducătorul, promotorul unei noi generații de scriitori (a poezilor de pe linia întâi a procesului renașterii naționale), Liviu Damian poate fi numit *Salcâmul din prag*, precum și-a numit poetul un volum de poezii, *salcâmul din pragul istoriei vitrege*, salcâmul care, precum zice însăși poetul: „*firea nu și-o schimbă/ ca altora să placă*”. Simbolistica salcâmului în poezia lui Liviu Damian are puterea legăturii cu strămoșii, cu istoria milenară, dar și cu generațiile viitoare, salcâmul fiind prieten și părinte, e însăși poetul în *clipa supremă*, căreia îi zicem viață. În prefața la cartea *Salcâmul din prag*, acad. Mihai Cimpoi constată că Damian e poetul care „*va conta pe veghea memoriei, pe statornicia idealurilor umane, pe rădăcini*”. *Salcâmul din prag* e una dintre cărțile în care poetul va cultiva poemul nu în chip de rugă, ci cu suflet de rugă modernă, libertatea de imaginație oferind o imensitate de versuri devenite cugetări, proverbe: „*Duminica este ziua întâlnirii cu tine însuși*” (poemul *A fi fecior*), *Dorm cărțile în bibliotecă/ Și lumânările în sfeșnice* (din poemul *A fi în somn*), „*ghimpele e dulce dacă nu-i străin*”, sau „*de pleacă-o toamnă ori se duce-o zi/ plecarea lor e pentru totdeauna*”, pentru că „*Memoria e țara unde ne vom întâlni*”, afirmă poetul metaforelor filosofice, a rugilor promotoare de demnitate și curaj artistic. În lupta sa pentru *lumina adevărului*, poetul cunoaște din propria experiență: *Cine-a purtat / un felinar în vânt / știe cât e de scumpă / o fărâmitură de lumină./ (Aștept un arici)*. În creația poetică a lui Liviu Damian avem „mai multe forme de verificare și interogare a eului, de confruntare a sa cu destinul. Una, și putem spune cea mai spectaculoasă, este cea de sfidare, de opunere și rezistență activă, de luptă. Puterile colective de constrângere și mortificare ale statului-tiran totalitarist se lasă întrevăzute pretutindeni, ca și revolta poetului, declanșându-se cu virulență, nestăvilit, direct ori sub diferite deghizări alegorice ori simboluri culturale” (Cuțitaru, 2012, p.8).

Poetul de la Corlăteni nu practică o poezie religioasă, nici rugăciuni tip Ioan Alexandru, Radu Gir etc. Ruga lui Liviu Damian nu e rugăciune, autorul/eroul liric nu cade în genunchi în fața cerului, ci sfredelește cu sufletul „*o fereastră în toamnă*” oferind deschidere. Ruga lui Damian nu e întristată (*Ruga de seară* a lui Tudor Arghezi), ci este „*Nervura care mai cântă/ în poarta amurgului*” deși „*s-a îngălbenit frunza*” (poemul „*S-a îngălbenit frunza*”). Fiind mai aproape de *Rugă pentru România* a lui A. Păunescu, mesajul poetului basarabean oferă continuitate (ca și *Rugă de seara* a Leonidei Lari, *Reaprindeți candela* a lui Grigore Vieru). De mai trăia poetul, curajul său l-ar fi adus în fruntea mișcării de renaștere națională, și câte alte cărți ar fi scris în libertate...

În constrângerile regimului totalitar, versul lui Damian nu acceptă umilința rugăciunii, ci admite binecuvântarea sacralului sufletească și trăinicia mesajului, în clipe supreme poetul își răsfață sufletul în binecuvântarea rugii

sale către părinți (*Părinte, focul ce-ai purtat/ și-ai spus că este dor/ fidel prin vreme te-a urmat/ și s-a făcut izvor.*). Un întreg mănunchi de poeme, în care poetul nu folosește cuvintele *mamă* sau *tată*, ci *părinte*, o sublimă măreție în adresarea către oamenii scumpi și dragi: (*„te rog, părinte, de mă iartă/ te rog, părinte, să mă ierți/”*), continuând cu o suită de poeme/rugă: *„Părinte, alături de soare”*, *„Părinte, te pierd în cuvinte”* ș.a., rămânând stăpânul în comunicarea perfectă dintre om și natură (*„salcâmul, mi te închini”*). Ruga lui Damian a sugerat neîmpăcare, protest, răzbunare sufletească, *Salcâm în floare* fiind poemul care încununează chemarea profundă, care, ca și poetul, *„nu s-a vândut/ Spre a-și spori norocul”*, fiind, dintre cei mai importanți poeți basarabeni din a doua jumătate a secolului XX, *cel mai fără de noroc*. O sinceră mărturisire cu valoare de conduită morală, o *ars poetica* însemnată în întreaga cariera literară a poetului. După această mărturisire, îndemnul poetului către cei de azi și de mâine, să se roage de *„nemurirea salcâmului”* său, capătă altă profunzime:

Rugați-vă pentru nemurirea salcâmului meu

Poeți cu lire înstelate

Și voi stejari de pe cetate

Și pești ce fulgerați în eleșteu.

Că el curat răsărind din lut

Prin trai sfințindu-și locul

La rai nu s-a vândut

Spre a-și spori norocul.

De cângile rădăcinilor sale

Se mai țin casele, dâmbul

Cum de norme morale –

Sufletul, blândul.

(Salcâm în floare)

Poemul *Salcâmul din prag* e o rugă bărbătească, de brav ostaș al demnității. Liviu Damian nu era poetul care să se roage în fața regimului totalitar. Fiecare rugă a Poetului este către univers, către cosmos, către viitor, către urmașii care vor ști să ocrotească nemurirea poetului, să o valorifice, să o promoveze pentru a o aduna poem cu poem, rugă cu rugă la patrimoniul cultural național:

SĂ FIE PACE-N LUME

și ploaie pe meleag să nu ne părăsească salcâmul

ocrotitorul din prag.

Poeziile rugă, versurile cugetări, proverbe – partea filosofică a liricii lui Liviu Damian e partea rezistentă a operei sale, care rămâne actuală și întreține nemurirea lui Liviu Damian. E patria poetului, e neamul trăitor nu în spațiul marginalizat, ci în timp, în timpul infinit. E patria cea de acasă, din suflet,

e demnitatea. *E Mândrie și răbdare*, pentru cenzura timpului – un simplu nume de carte, pentru autor e spațiul extins pe care-l vor însufleți căutările sale, versurile sale, poezia sa – adevărată ruga către natură, către viață, către viitor, rugă a demnității sale de Om al cetății, care cu mândrie și răbdare purta ascuns în suflet *Cavalerul de Lăpușna*. Și dacă rugăciunea, ruga este unitatea de măsură a dragostei (Sf. Augustin), poezia lui Liviu Damian e marea dragoste de adevăr, de dreptate, de omenie, e *Partea noastră de zbor* (numele altei cărți de poeme), e *partea de zbor* către renașterea spirituală, renașterea națională la care a contribuit mult și poetul rugilor astrale și al proverbelor poetice. Spunea un filosof, că versul devenit proverb e șoptit poetului de puterea divină și sunt versuri geniale. Astfel, poetul crescut fără tată, „*n-a fost singur niciodată/ cum nu ne este singur dorul*”. Cosmosul i-a sugerat versuri de cea mai înaltă calitate, devenite proverbe. În lirica lui Liviu Damian dragostea deschide ușile unor rugi aparte, a înțelepciunii, a imaginației transparente, cărei deseori nu e posibil să-i depistezi profunzimea de la o primă lectură, e necesară o lectură continuă, o legătură permanentă cu poetul pentru a-i depista crezul.

Rugă poetului e pentru curajul omului, pentru puterea noastră de a nu ceda „În fața celui/ Care mă-nfruntă”. În poemul *Eu locul de muncă nu îl cedez*, din ultima sa carte, poetul produce o rugă-curaj, rugă de-ncurajare a sinelui, de confirmare a competențelor, a talentului omenesc care nu cedează:

*La masa de scris
În creștetul nopții
În gura durerii
În roua din vis
În fața celui
Care mă-nfruntă
Eu locul de muncă nu îl cedez.*

În volumul *Coroana de umbră* găsim o splendidă rugă pentru părinți, pentru înalt, pentru sublim sau pur și simplu o rugă pentru *O zi* „ca niciuna”, „trecută printr-un fluier blând” sau „urcând ca iedera la cer”, în care poetul roagă: „S-o scriem – că trece...”

*O zi oprită sub un pom sălbatic,
O zi ascunsă într-un roi de-albine
O zi și un dans pe jăratec
O zi și un sân de suspine.
S-o scriem – că trece...
Muntele, marea
Își schimbă culoare
E seară. E rece.*

*O zi ca niciuna
O caută luna
Umblând peste mări cu lumina
Dar iată că ceața
Închide cortina.
(O zi)*

Poetul „cu duh exploziv” și „molipsitor de viață” din a cărei „cultură aleasă” izvora „o liniște înflăcărată”, scrie prietenul său, poetul Grigore Vieru, în prefața ultimei cărți pregătită de Liviu Damian și editată în anul plecării sale în nemurire. Volumul de poezii și poeme „*Oile albe, oile negre...*” e cartea dolidă de proverbe și înțelepciune, în special poemul „*Cavaleria de Lăpușna*”: „Ștefan Vodă către solia moscovită” (*Când ziua ce vine e fără pereche/ noi scoatem din suflet mândrie mai veche*), de curaj și conștiință națională, ruga fiind subtil folosită în toate capitolele volumului: „*Bucurați-vă, prieteni,/ pentru bucuria mea ciudată/ pe care încă nu o pot descrie*” (*Călătorie în orient*).

Proverbul, acest *ecou al experienței* prin care a trecut poetul, personalitatea cu demnitate de sine, cu verticalitate, cu dragoste de neam și țară, nu e o simplă cugetare, e mesajul memoriei colective pe care poetul îl trimite către viitor, deși mai este ținut cumva în umbra celor care s-au temut de el. Încercarea poetului în timpuri grele să vorbească despre sacru pe cât se poate de simplu, nu l-a salvat:

*Mamă, noi suntem ochii tăi.
Mamă, noi suntem râsul tău.
Mamă, noi suntem visele tale.
Mamă...*

*Fără vârstă e apa a ei strălucire.
Fără vârstă e viața izvorând din iubire.
Și doar clipa aceasta ce dă-n floare și ține
e de-o vârstă cu roua
e de-o vârstă cu mine.
(Strălucire)*

Liviu Damian „*creator original și de mare talent*” (M. Dolgan), nu a avut norocul de critici și istorici literari pe măsura creației sale, însăși poetul recunoscând acest lucru în prefața volumului de poeme *Coroana de umbră* (1982), ultima carte originală editată pe care a ținut-o în mâini: „... *timpul trece, viața trece, și cel chemat nu mai vine*”. Nu avea cine să vină, critica literară, istoricii literari erau preocupați de „eroii muncii socialiste”, de cohorta de poeți de la curtea puterii. „Cine era în stare să valorifice just creația poetică a lui L. Damian?”- se întreba mult mai târziu însăși reprezentantul criticii literare, M. Dolgan. Criticul a scris mai multe articole/eseuri/studii pe

marginea creației lui Liviu Damian după moartea poetului, când majoritatea istoricilor literari nu au cutezat să vorbească. Spre bucuria noastră, în mileniul trei critica literară din Moldova va vorbi altfel despre Liviu Damian: același Mihai Dolgan va scrie articolul *Liviu Damian sau calvarul editării unui poem despre Ștefan cel Mare și Sfânt*, Alexandru Burlacu eseul „*Liviu Damian: cercurile verbului*”, Grigore Canțâru articolul „*Liviu Damian: tentația intertextualității*”, cu mai multe studii în *Criticele* sale vine academicianul Mihai Cimpoi; va cerceta opera lui Liviu Damian scriitoarea și cercetătoarea Ana Bantoș. În eseul *Conceptul modern de poezie la Liviu Damian*, Mihai Dolgan constată: „Ca și toți poeții moderni de la Baudelaire încoace, L. Damian este refractar la doctrina imitativă (adică la ideea de mimesis) și la cea expresivă, declarându-se un adept consecvent al doctrinei imaginative a poeziei, care permite creatorului să se folosească de un limbaj născând sau, în terminologia lui Andre Breton, de un limbaj care „germinează” (Dolgan, 2003, p.80).

În zecile de titluri de carte de autor, din scurta sa viață de creator: poezii, eseuri filosofice, publicistică socială, poezii pentru copii, o parte a creației sale fiind adunată în cele două volume de *Scrieri alese* (editate în 1985), în antologia *Mândrie și răbdare* (2017), – Liviu Damian și-a conturat un nume clar în literatura română.

Azi, martorii oculari, stau ca-n palmă:

Viața ne era ca-n palmă

În văzul întregului sat

În văzul întregului cer

Bătrânii care s-au trecut

Bătrânii cu pletele albe

Sunt martorii noștri

Copiii din drum,

din porți, din frunze

soarele împărat

luna fecioară

stelele multe

peste ograda rotundă

ținută de mama

în văzul întregului sat.

Ne era plânsul ca-n palmă

Lacrima trecea la vecini.

Râsul venea de nu știu unde

De peste gânduri

*Din alte curți
 Atâția martori curați,
 Ne cumpărați și neclintiți
 Acolo-n deal avem
 Sub cruci de lemn
 Atâția-n leagăne și-n prag
 În flori de tei și-n ram de fag...*

Poezia citată e din volumul *Ca-n palmă*, carte care a supărat grav regimul totalitar, lucru pentru care poetul a avut de pățimit. Azi, prezent în mai multe ediții a ***Calendarului național*** al marilor personalități ale literaturii și culturii române, în noi și noi volume, opera lui Liviu Damian se cere cercetată. Liviu Damian „este scriitorul care nu a vrut să se lase absorbit de vremuri. Demnitatea, curajul, puterea spirituală, cultura poetică aleasă” (Lucia Țurcanu. *Poetul-verb*. Prefață la *Liviu Damian. Din rană crește ramul*) a poetului va dialoga permanent cu timpul, cu salcâmul, cu verbul, cu cosmosul, cu infinitul universului, rămânând a fi cel dintotdeauna: *mândru și răbdător*...

Cum mărturisea într-un interviu Vladimir Beșleagă (după ce a mers la Corlăteni-Bălți, acolo, unde, în cimitirul din inima satului, odihnește poetul, între mama Efimia și tata Ștefan): „Deasupra frunții, ca un arc al destinului său dificil, dar de o rară în lumea noastră demnitate, lucesc în bronz cuvintele testamentare, una dintre cugetările poetului, un proverb în chipu-i de rugă: «cuprinde-mă cu liniște, pământule, cum te-am cuprins și eu...» Vladimir Beșleagă, zicea, citez: Acum mă dau la o parte. Să ascultăm...poetul”:

*Verde matern
 Verde matern, verb matern -
 Codrul te vede veșnic verde,
 Nisipul te vede al nimănui,
 Mutul te vede al mutului.
 Harnic te văd dăruirii cu har,
 Fără de sare – duhul sărac.
 Marea îți soarbe cuvântul amar,
 Munții cu fag stâncă te fac.
 Când vorba mă minte alunec din minte
 Și intru supus în infern
 Decât să vântur pe vânt cuvinte
 Din marele verb matern.
 Mă văd prin vremi ce demult au apus:
 În vârfuri de sulii e capul meu dus
 Și-n urmă huma lacomă strânge
 Verbe materne - lacrimi de sânge.*

Referințe bibliografice:

1. Beșleagă, V. *Liviu Damian: poetul rezistenței, poetul demnității*. Radio Europa Liberă, 24.03.2014.
2. Cimpoi, M. *Critice*, 3, Craiova: Scrisul Românesc, 2003.
3. Cuțitaru, N. *Liviu Damian: forme de interogare a eului și de integrare în tradiție*, în „Philologia”, 2012, nr. 5-6, p. 8-20.
4. Damian, L. *Din rană crește ramul*, Chișinău: Arc, 2009.
5. Damian, L. *Mândrie și răbdare*, București: Prut, 2017.
6. Damian, L. *Poezii și poeme*, Chișinău: Literatura artistică, 1986.
7. Damian, L. *Salcâmul din prag*, Chișinău: Literatura artistică, 1979.
8. Dolgan, Mihail. *Conceptul modern de poezie la Liviu Damian*, în „Orientări artistice și stilistice în literatura contemporană”. Vol. 1, Chișinău, 2003, p. 79-86.